

ИНТЕРНЕТ ПЛАГИАТСТВОТО – СВЕТОВНИ И БЪЛГАРСКИ ПРАКТИКИ

Проф. д. филол. н./ д-р хабил. Ирена Василева

e-mail: vassileva.irena@gmail.com

INTERNET-PLAGIARISM – FOREIGN AND BULGARIAN PRACTICES

Irena Vasileva

Summary

The paper focuses on the relatively new practices of electronic plagiarism predominantly from the Internet. Some key theories and research will be addressed on the opportunities the new technologies provide not only information retrieval but also for its abuse. Attempts to combat plagiarism in various foreign and Bulgarian universities and their effectiveness will be discussed and compared based on specific examples. The conclusions will propose concrete measures to address the problem both concerning the Bulgarian scholars and the teaching and learning process of students.

Key words: plagiarism, Internet plagiarism, copyright abuse.

1. Плагиатството – дефиниции и основни характеристики.

Според шеговата дефиниция, приписвана на Уилсън Минцер, преписването от чужди източници може да се класифицира по следния начин:

- Преписване от една книга = плагиатство;
- Преписване от две книги = есе;
- Преписване от три книги = компилация;
- Преписване от четири книги = дисертация;
- Преписване от Wikipedia = курсова работа.

Поглеждайки сериозно на въпроса, проблемът с плагиатството в науката не стои от вчера, но с широкото навлизане на новите технологии и огром-

ното количество информация, която те предлагат, той се изостря все повече и представлява огромно предизвикателство пред обществото и научните институции по отношение на съхраняването на авторските права над интелектуални продукти. Това се потвърждава и от факта, че напредналите страни непрекъснато актуализират законодателствата си, по въпросите на плагиатството излизат все повече публикации, а университетите и други научни организации вземат строги мерки за прекъсването на всякакви опити още в зародиш чрез правилници, специални обучения на студентите на добри практики на цитиране и налагане на строги наказания, включително изключване без право за продължаване на образованието.

Тук ще цитирам няколко дефиниции на плагиатството, извлечени от интернет страниците на водещи англоезични университети:

- Великобритания, Оксфордски университет: „Плагиатството е копиране или парафразиране на произведения или идеи на други хора без пълно признаване“.
- САЩ, Станфордски университет: „За целите на Кодекса на честта на Станфордския университет плагиатството се определя като използване, без да посочва по разумен и подходящ начин или да признава автора или източника, на оригинално произведение на друг човек, независимо дали произведението се състои от кодове, формули, идеи, език, изследвания, стратегии, дали е в писмена или друга форма(и)“.
- Австралия, Университетът на Аделаида: „*Плагиатството* включва:
 - а. представяне на произведение, което не е ваше собствено в какъвто и да било формат, без подходящо признаване или позоваване на оригиналния източник;
 - б. парафразиране или копиране на произведение, което не е ваше собствено, без подходящо признаване чрез позоваване на оригинала;
 - в. заимстване на идеи от други хора или структурата на съществуващ анализ без подходящо признаване чрез позоваване на оригинала“.
- Нова Зеландия, Университетът Виктория в Уелингтън: „Плагиатството е представянето на чуждо произведение като свое, независимо дали нарочно или не. ‘Чуждо произведение’ означава всичко, което не е ваша собствена идея. Дори то да е представено във ваш собствен стил, независимо от това трябва да посочите източниците пълно и по под-

ходящ начин. Източниците включват: материали от книги, списания или други печатни източници; произведения на други студенти или членове на академичния състав; информация от интернет; софтуерни програми и други електронни продукти; модели и идеи; организацията и структурата на материала“.

Както показват горните цитати, основните характеристики на плагиатството са използване, копиране от какъвто и да е източник без упоменаване на източника на:

- Идеи;
- Формулировки;
- Структура на изказа/стил;
- Парафразиране и др. под., независимо от наличието или липсата на намерение за извършване на измама.

Изрично подчертавам последното, следващо от постулата на Римското право „*Ignorantia legis non excusat*“ (Непознаването на закона не е оправдание/не освобождава от отговорност), тъй като ‘неволното’ плагиатство, особено в България, често се използва като извинение за използването на чужди източници без надлежното им указване.

2. Интернет плагиатството.

Както вече беше загатнато по-горе, интернет пространството предоставя многократно повече възможности за плагиатство поради огромните обеми информация, които са достъпни за практически неограничено голяма аудитория. Тук трябва да се отбележи, че над 90% от публикациите по проблема в света засягат плагиатството от страна на студенти – следователно се взема за даденост, че научният и преподавателски състав не използва такива практики (вж. Цитирани източници). В много случаи като основен източник на плагиатство на преден план излиза Уикипедия, където липсата на конкретен автор служи за оправдание за липса на коректно цитиране. Изследванията сред студенти показват, че те гледат на интернет като на свободна зона за заемане на информация и не осъзнават факта, че всяко произведение в смисъла на разглежданите по-горе определения е създадено от един или повече автори, които имат интелектуални права над него (вж. например Съдърланд-Смит 2005).

Основните мерки, които се вземат в чуждестранните университети, са:

въвеждане на ясни и конкретни правила и съответни наказания за нарушаването им; задължение на студентите да подписват декларации за оригиналност на предаваните от тях разработки; провеждане на специални курсове, насочени към спазването на научната етика; предимно писмено изпитване с предварително зададени прозрачни критерии за оценяване; активно и задължително използване на електронни платформи за предаване на писмени работи, които включват софтуер за проверка на плагиатство от типа на Turnitin. Този вид софтуерни продукти не само правят видни случаите на буквално копиране от ненадлежно цитирани източници както за преподавателите, така и за студентите, но и случаите на т. н. пачуърк текстове – използването на части от различни текстове с малки промени. Всички тези процедури водят до минимизиране на субективния компонент в оценяването и до избягване на евентуални конфликтни ситуации и оплаквания от страна на студентите.

Що се отнася до научния състав, на плагиатството в развитите страни се гледа като на най-голямото престъпление в науката – то води до заклеймяване и отстраняване на съответния учен завинаги от съответната научна общност.

3. Официални документи, визиращи явлението плагиатство в България.

На първо място тук би трябвало да се посочи Наказателният кодекс, чл. 173, който гласи: „Който издава или използва под свое име или под псевдоним чуждо произведение на науката, литературата или изкуството или значителна част от такова произведение, се наказва с лишаване от свобода до две години или с глоба от сто до триста лева, както и с обществено порицание“. Както се вижда от текста, той е много общ и не указва какво би трябвало да се разбира под „значителна част от такова произведение“, което също често служи за оправдаване на случаи на плагиатство. Освен това сравнението с горцитираните определения показва, че Наказателният кодекс визира само случаи на буквално копиране и не наказва кражбата на идеи, структури, стратегии и т. н.

На второ място, в Закона за висшето образование чл. 58. (1) гласи: „Членовете на академичния състав се освобождават от длъжност със заповед на ректора: [...] 4. При доказано по установения ред плагиатство в научните трудове“. Никъде обаче не е указано какъв е установеният ред, а както ще

стане ясно от изложението по-долу, практиката показва, че такъв реално не съществува.

Законът за развитието на академичния състав в Република България, чл. 35. (1) е още по-невзискателен: „Освобождава се от академична длъжност лице: 1. когато бъде установено, че трудовете или значителни части от тях, въз основа на които е придобита научна степен или е заета академична длъжност, са написани или създадени от друго; [...] (3) Отнемането на научна степен и освобождаването от длъжност се извършва от ректора на висшето училище, съответно от ръководителя на научната организация, по предложение на факултетния/научния съвет“. С други думи, ако лицето е плагиатор, но плагиатите не са използвани за придобиване на научна степен или заемане на академична длъжност, то това лице не подлежи на наказателни мерки.

На практика, въпреки че горните законови разпоредби са влезли във вътрешните правилници на всички университети и въпреки непрестанните скандали в медиите, отразяващи случаи на плагиатство, почти никога не се стига до вземане на посочените мерки. Това се дължи както на непълноти в законодателството, така и на липсата на механизми, гарантиращи прилагането на законите в тази сфера. Особено порочен е фактът, че прилагането на законовите разпоредби е оставено изцяло в ръцете на ректорите като основни работодатели. Реалността от друга страна показва, че ректорите предпочитат да прикриват плагиатството, за да се запази „доброто име и имидж“ на университета. Криворазбрана цивилизация?

Освен това няма упълномощен орган, който да разглежда случаите на плагиатство на национално ниво и да взема решения, което води до създаване на предпоставки за гореописаните порочни практики.

4. Казусът „Н-ския университет“.

Тук ще приведа само един пример, който ярко демонстрира до какъв произвол води липсата на установени правила. При описанието на казуса ще бъдат използвани съкращения с цел анонимизиране на актьорите в съответствие с изискванията на редакторите на настоящия сборник. Не мога обаче да не вметна, че тъкмо практиката на анонимизиране, т. е. липсата на наричане на нещата със собствените им имена е един от факторите, които съществено подпомагат безнаказаното разпространение на плагиатството у нас.

Н-ският университет в България е приел „*Общоуниверситетска проце-*

дура за проверка и констатиране на случаи на преписване от студенти“, където в параграф 3.2.6., например, се казва, че „при доказано преписване дипломната работа не се допуска до защита, а студентът се отстранява със заповед на ректора за срок не по-малък от една година“.

Тази „Процедура“ обаче изглежда важи, както подсказва и заглавието ѝ, само и единствено за студентите, но не и за академичния състав на университета. Може би най-яркият пример е случаят с доц. д-р Б., ръководител на катедра „Х“. Завършила висше образование в СУ, специалност „У“, г-жа Б. започва да се изживява като специалист по даден чужд език, различен от специалността ѝ, когато постъпва в Н-ския университет като главен асистент през 1996 г. През 1997 г. кандидатства за доцентура по въпросния чужд език, при обсъждането на която Специализираният научен съвет по езикознание към ВАК установява случаи на плагиатство и след назначаване на суперрецензент, който потвърждава наличието на плагиатство, решението на ВАК е г-жа Б. да не бъде удостоена с научното звание „доцент“. През 2005 г. успява да стане доцент, но не по въпросния чужд език, а по Общо и сравнително езикознание с разработка, която няма нищо общо с този чужд език.

През ноември 2011 г. започва процедура за професор по същия чужд език за нуждите на Н-ския университет с единствен кандидат доц. д-р Б. В процеса на запознаване с трудовете на кандидатката единият от рецензентите попада на многобройни случаи на плагиатство, състоящи се от цели страници без дори една променена запетайка. Става дума за текстове, които са основно от интернет източници със защитени авторски права, както и от неакадемични форуми и Уикипедия, но също и дори от публикация на един от членовете на научното жури! Скоро след това постъпва и едно от становищата, в което се посочват още случаи на плагиатство и ниско ниво на владееене на чуждия език, имайки предвид, че конкурсът е именно за професор по този език. Както рецензията, така и становището са качени в интернет в съответствие с изискванията на Закона за развитието на научния състав в Република България. След като останалите членове на научното жури (които не са специалисти по този чужд език) се запознават с текстовете, те се оттеглят от участие, а кандидатката си оттегля документите, както се разбира от заповедта на ректора на университета, изпратена до членовете на журито.

Оттогава (м. ноември 2011 г.) и досега научната общност в областта с недоумение е свидетел на факта, че по отношение на въпросната кандидатка

университетът не е предприел никакви по-нататъшни мерки, предвидени в Закона за висшето образование, Закона за развитието на академичния състав, та дори и Наказателния кодекс, където има предвидени съответни санкции за най-голямото престъпление в науката – плагиатството. Ректорът на университета проф. М. не реагира дори и на веднага подадената Докладна записка по случая от страна на декана на Филологическия факултет доц. С.

Напротив, доц. Б. продължава дори да заема длъжността „Ръководител на катедрата ... езици“ /след като е завършила друга филология/, да бъде член на Факултетния съвет, да ръководи докторанти и да участва в журита за придобиване на научни степени и звания! Последното е особено неморално, тъй като човек, който непочтено се кичи с названието *учен*, получава правото да съди постиженията на други колеги, както и да подпомага развитието на млади научни кадри.

5. Заключение.

Разкриването и наказването на случаите на плагиатство в българската наука не само ще раздели семето от плявата псевдоучени, кичещи се с всевъзможни научни звания и степени, но и ще доведе до значително повишаване на качеството на обучение във висшите училища на студенти и докторанти, включително при изграждането на съвременни и реални представи за научната етика, съществена част от която е и използването на източници на информация (вж. Флауърдю и Ли 2007, Сканлон и Нюман 2002, Съдърланд-Смит 2002).

Крайно време е българската научна общност да престане да си затваря очите и ако поне веднъж се реагира адекватно на подобни случаи, може би ще се сложи край на коментарите в обществото, че по новия Закона за развитието на академичния състав, оставил всички решения в ръцете на съответния ВУЗ, „и баба на село може да стане професор“. Научната общност в България в лицето на професионални дружества и отделни учени не само установяват, но и изнасят публично многобройни случаи на плагиатство, особено след влизането в сила на Закона за развитието на академичния състав в Република България. Този закон, както и Правилникът към него и произтичащите от това правилници на всички университети в България, на теория предвижда съответните мерки. Неслучайно подчертаното по-горе обаче показва, че ректорите на университетите са единствените лица, упълномощени да прилагат за-

кона. На практика те, от своя страна, с цел запазването на доброто име на съответния университет, включително във връзка с акредитацията, както и криворазбрана защита на кадрите, не предприемат никакви мерки и така лицата, обвинени в доказано плагиатство, продължават да преподават, да обучават докторанти и дори да оглавяват определени университетски структури.

Ето защо с настоящата статия се предлага настоятелно да се апелира за намеса на Министерството на образованието и науката (МОН) с цел прекратяване на тези порочни практики, като бъде създадена компетентна *Комисия по академичната етика към МОН* с плаващ състав въз основа на база данни от международно утвърдени учени в различните научни области, която да има всички правомощия да проверява сигнали за плагиатство и да предлага на Министъра да приложи предвидените от законодателството мерки. Последното се налага от очевидния факт, че ректорите на университетите пренебрегват законодателството, изхождайки от напълно погрешни представи за факторите, които изграждат престижа на съответния университет.

Освен това безспорно е налице крещяща нужда от актуализиране на законодателството по отношение на всички разгледани по-горе закони и преди всичко на Закона за развитие на академичния състав в Република България във вече посочените пунктове. Плагиатството трябва да бъде сурово наказвано не само при наличие на заведено от даден автор дело, както предвижда Наказателният кодекс, но и при самото му установяване, тъй като, връщайки се към заглавието на статията, начинът на представяне на информацията в интернет източниците създава погрешното разбиране за липса на автор, за анонимност и оттам – безнаказаност на практиката „копи-пейст“, особено от енциклопедичен тип платформи като Уикипедия, които естествено не биха могли да бъдат страни по каквото и да е дело.

Що се отнася до повишаване на качеството на обучение в българските университети, необходимо е те да бъдат задължени да въведат описаните в точка 2 добри практики и да се придържат стриктно към тях. Това би бил още един от показателите, които ще приближат стандартите в българското висше образование до международните.

ЛИТЕРАТУРА

Чандрасома, Томпсън, Пеникук 2004: Chandrasoma, Thompson, Pennycook. Beyond Plagiarism: Transgressive and Nontransgressive Intertextuality. – In:

Journal of Language, Identity and Education, 2004, № 3 (3), 171 – 193.

Флауърдю и Ли 2007: Flowerdew, John, Yongyan Li. Plagiarism and Second Language Writing in an Electronic Age. – In: Annual Review of Applied Linguistics, 2007, № 27, 161 – 183.

Сканлон и Нюман 2002: Scanlon, Patrick M., Neumann, David R. Internet Plagiarism among College Students. – In: Journal of College Student Development, May/Jun 2002, № 43, 3; ProQuest, pg. 374.

Съдърланд-Смит 2005: Sutherland-Smith, Wendy. Pandora's box: academic perceptions of student plagiarism in writing. – In: Journal of English for Academic Purposes, 2005, № 4, 83–95.